

PSIXOLOGIK NEOLOGIZMLARNING O'ZBEK TILIGA KIRIB KELISHI XUSUSIYATLARI

Rustamova Gulnoza Baxtiyor qizi

Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrası o'qituvchi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10648702>

ANNOTATSIYA. Neologizmlar har qanday tilning so'nggi lug'at qatlamini ifodalaydi. Shu bilan birga, an'anaviy ravishda yangi so'zlar eng jadal zarb qilingan sohalarga texnologiya, siyosat, ekologiya va iqtisodiyot kiradi. So'nggi o'n yillikda ko'p ishlatiladigan lug'atlar orasida sezilarli darajada yangi psixologik semantika lug'atlari kuzatildi. Bunday neologizmlarni qiyosiy-kontrastli obyektiv orqali o'rganish ayniqsa qiziqarli. Maqolaning maqsadi neologizmlarning ma'nolarini aniqlash uchun foydalaniladigan kontentni tahlil qilish usulini baholashdan iborat. Klassifikatsiyani yaratishda tahlil, sintez va guruhlashning umumiy ilmiy usullaridan foydalanilgan. Tadqiqotning nazariy asosini neologizmlarning o'ziga va ularning shakllanishining kognitiv mexanizmlariga bag'ishlangan ishlar tashkil etadi. Asosiy tadqiqot usuli struktur-semantik va miqdoriy tahlil bo'lib, o'zbek va ingliz tillarida neologizmlar va so'z yasash modellarini shakllantirishning eng samarali usullarini aniqlash imkonini bergan. Neologizmlarning ma'nolarini aniqlash uchun kontentni tahlil qilish usuli qo'llanildi. Neologizmlar shakllanishining aniqlangan tendensiyalari miqdoriy tahlil bilan qo'llab-quvvatlanib, zamonaviy ingliz va o'zbek tillari, shuningdek, dunyoning lingvistik manzarasi haqidagi mavjud fikrlarni to'ldiradi.

Kalit so'zlar: kontent, neologizm, tendensiya, lingvistik manzara, psixologiya, o'zlashma so'zlar, semantika.

ANNOTATION. Neologisms represent the last layer of vocabulary in any language. Meanwhile, the areas where new words have traditionally been coined the most include technology, politics, ecology, and economics. The last decade has seen a significant number of new psychological semantics dictionaries among the most widely used ones. It is especially interesting to study such neologisms through a comparative-contrastive lens. The purpose of the article is to evaluate the content analysis method used to determine the meanings of neologisms. General scientific methods of analysis, synthesis and grouping were used to create the classification. The theoretical basis of the research is the works devoted to the neologisms themselves and the cognitive mechanisms of their formation. The main research method is structural-semantic and quantitative analysis, which allowed to determine the most effective methods of

formation of neologisms and word formation models in Uzbek and English languages. The method of content analysis was used to determine the meanings of neologisms. The determined tendencies of the formation of neologisms are supported by quantitative analysis and complement the existing ideas about the modern English and Uzbek languages, as well as the linguistic landscape of the world.

Key words: *content, neologism, tendency, linguistic landscape, psychology, borrowed words, semantics.*

АННОТАЦИЯ. Неологизмы представляют собой последний слой словарного запаса любого языка. Между тем, к областям, в которых традиционно придумывалось больше всего новых слов, относятся технологии, политика, экология и экономика. За последнее десятилетие появилось значительное количество новых словарей психологической семантики, среди наиболее широко используемых. Особенно интересно изучать такие неологизмы через сравнительно-контрастную призму. Цель статьи - оценить метод контент-анализа, используемый для определения значений неологизмов. Для создания классификации использовались общенаучные методы анализа, синтеза и группировки. Теоретической основой исследования являются работы, посвященные самим неологизмам и когнитивным механизмам их формирования. Основным методом исследования является структурно-семантический и количественный анализ, который позволил определить наиболее эффективные способы образования неологизмов и модели словообразования в узбекском и английском языках. Для определения значений неологизмов был использован метод контент-анализа. Определенные тенденции образования неологизмов подкреплены количественным анализом и дополняют существующие представления о современных английском и узбекском языках, а также языковом ландшафте мира.

Ключевые слова: *содержание, неологизм, тенденция, языковой ландшафт, психология, заимствованные слова, семантика.*

Ijtimoiy hayotning bir qator sohalarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin, ularni tavsiflashda, bizning fikrimizcha, neologizmlar eng keng tarqalgan bo'lib, ular orasida siyosat, iqtisodiyot, ekologiya, tibbiyot va psixologiya sezilarli o'rin egallaydi. Bunda psixologik semantikaning neologizmlari alohida e'tiborni tortadi, chunki ular juda ko'p va tez shuningdek, tilda keng qo'llaniladi.

Ko'rinishidan, bu insonning ichki dunyosini tushunishga bo'lgan qiziqishning ortishi, chunonchi, psixologlar xizmatlarining mashhurligi, ko'p odamlar bilan muloqot qilish professionallikni keng qo'llaniladigan lug'at toifasiga o'tkazishga yordam beradi. O'zbek tilida neologizmlarning paydo bo'lishi masalasi bevosita inglizcha so'zlarning qo'llanish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, unga professional filologik va ilmiy jamoatchilikning munosabati juda noaniq hisoblanadi. Shu munosabat bilan xorijiy so'zni o'z ma'nosida qo'llash muammosini til korpusiga nisbatan til siyosati nuqtai nazaridan baholash zarur. Ushbu maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan tadqiqot vazifalari orasida neologizmlarni tanlash, tarkibiy va semantik tahlil qilish, dunyo lingvistik rasmining eng katta o'zgarishlarini boshdan kechirayotgan so'zlarini tavsiflash kiradi. Lug'atni o'zlashtirishning yetakchi usullari asosidagi kognitiv mexanizmlarni aniqlash dolzarb masaladir. O'zbek tilidagi o'zlashgan so'zlarning til siyosatiga yondashuvlar tavsifi ham o'rganilishi zarur bo'lgan til jihatlaridan biridir. Tadqiqot usullari sifatida neologizmlarni tanlashni ijtimoiy tarmoqlardagi mavzuga oid ochiq sahifalar matnlaridan, shuningdek, ularga berilgan izohlardan uzluksiz tanlash usuli yordamida amalga oshirildi. Darslik va kurs materiallaridan foydalanildi. Ma'lumki, "Dunyoning lingvistik tasviri umuman til va xususan, yangi so'zlarning lug'at tarkibi atrofida voqelikni obyektivlashtirishning asosiy shaklini ifodalashiga asoslanadi" (Lin, 2018, 36-bet). Nominatsiya jarayonlari va obyektlari muhim ilmiy qiziqish uyg'otadi, chunki nominal obyektlarni tanlash, yaratilgan leksik birlikning motivatsiyasi, uni tan olish, takrorlash va tilning leksik tizimiga integratsiyalashuvi til hamjamiyati uchun belgilangan tushunchadir. Dunyoning lingvistik rasmiga integratsiyalashgan yangi kognitiv konstruktsiyalarning paydo bo'lishi yangi tushunchalarning paydo bo'lishidan dalolat beradi. Shunday qilib, neologizmlarni o'rganish paydo bo'lgan tushunchalarni aniqlash va dunyoning neologizm rasmini tavsiflash imkonini beradi.

ASOSIY QISM. Tadqiqotimizning maqsadlari uchun uzluksiz tanlab olish usulidan foydalangan holda, mavzuga oid bloglar va jamoalar matnlari, shuningdek, ularga sharhlar bo'yicha bir nechta neologizm tanlab olindi va ular semantik guruhlarga birlashtirildi: 1. Boshqa odamlar bilan munosabatlar: *blamestorming* (yig'ilish yoki uchrashuvda kimningdir har qanday xatti-harakati uchun o'sha paytdagi aybini umumiy muhokama qilish), *gaslighting* (odamni o'z voqelikni idrok etishning yetarliligiga shubha qilish uchun uzoq vaqt davomida ataylab qo'llaniladigan psixologik zo'ravonlik turi, uni o'rab turgan narsaning obyektivligi). *Emotional correctness* ((hissiy to'g'rilik) ijtimoiy jihatdan maqbul

deb hisoblangan his-tuyg'ular), *mom-shaming* (onalarning bolalar uchun nomaqbul yoki zararli deb hisoblangan xatti-harakatlari yoki fikrlari uchun jamiyat tomonidan qoralanishi), *abuse* (haqorat qilish), *body shaming* (tanani sharmanda qilish), *bullying* (haqorat qilish), *victim blaming* (jabrlanuvchini ayblash) va boshqalar 2. O'ziga nisbatan munosabat va o'zini tan olish: *self-soothing* (o'zini tinchlantirish)-kayfiyatni va farovonlikni yaxshilash yo'llarini topish qobiliyati, *me time* (o'zi uchun vaqt), *egoboo* (o'zini bir narsa uchun maqtash, masalan ish yaxshi bajarilgan), *fappy* (ortiqcha vaznli odam o'zidan mamnunligi), *free male* (bo'ydoq inson)-u yolg'iz yashashdan baxtiyor bo'lgani uchun turmush qurishni yoki farzand ko'rishni istamaydigan ayol. 3. Vahima, stress, qo'rquv: *busy brain* (band bo'lgan miya)-tashvish, konsentratsiyaning yetishmasligi va uyqusizlik bo'lgan ruhiy holat. *FOMO- fear of missing out*-o'tkazib yuborish qo'rquvi; qiziqarli yoki qiziqarli narsani o'tkazib yuborishdan qo'rqish, ayniqsa, u internetdagi muloqotda tushunmovchiliklarga olib keladi va boshqalar.

XULOSA. Psixologik semantikaning neologizmlarini o'rganish o'zbek va ingliz tillarining so'z boyligini to'ldirishning eng samarali usullari haqida xulosa chiqarishga imkon berdi. O'zbek tilida eng ko'p neologizmlar ko'chirib olish, ingliz tilida esa barcha neologizmlar tilning ichki resurslaridan foydalangan holda shakllanadi, so'z yasalihi esa eng samarali usullaridir. Neologizmni yaratishda asosan profillash, spetsifikatsiya va bog'lanishning kognitiv mexanizmlari asosida qo'llaniladi, ko'chirib olishda esa usha so'zni o'z ma'nosini anglab olish mexanizmini birinchi o'ringa chiqaradi. O'zbek tilidagi olinma so'zlarning ustunligi ham lingvistik, ham ekstralingvistik omillar bilan bog'liq. Eng muhim lingvistik omillar orasida voqelik obyektlari o'rtasidagi munosabatlarni ifodalovchi va leksik birliklarning uyg'unligini cheklaydigan o'zbek tilidagi fleksiylar tizimi kiradi. Ekstralingvistik omillar orasida, ehtimol, bir necha o'n yillar davomida shakllanib kelayotgan rivojlangan psixologik yordam tizimi va ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda (birinchi navbatda AQSh) psixologlar xizmatlarining mashhurligi sababdir. Dunyoning lingvistik rasmidagi davlatlar va munosabatlar nomlarining ancha xilma-xilligi ushbu so'zlar bilan tavsiflangan tushunchalarni tan olish tufayli nutqda paydo bo'ladigan ko'chirma so'zlar uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Shuni ta'kidlash kerakki, "Boshqa odamlar bilan munosabatlar" toifasida o'zbek tilidagi neologizmlar soni ingliz tilidan kam emas, bu o'zbek tilida so'zlashuvchi aholi dunyosining lingvistik rasmida ushbu sohaning rivojlanishidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adab B., & Valdés, C. 2004 yil, Kirish, "The Translator" 161–177 betlar. [Online] <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13556509.2004.10799175>.
2. Chesterman, A. 1997 yil, "Memos of translation: The spread of ideas in translation theory" Vol. 22. John Benjamins Publishing
3. Cronin, M. 2003 yil "Translation and globalization" Psychology Press.
4. R.Jakobson 1960 yil "Communication schema: Closing statements: Linguistics and Poetics". In: Sebeok, T. A. (ed). Style in language. New York, London: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology and John Wiley & Sons, Inc.
5. Koskinen, K. 2008 yil "Translating institutions: An ethnographic study of EU translation". Routledge

WOC
WORLD
ONLINE
CONFERENCES

